

Odgovornost kmetov, povezana z uporabo gensko spremenjenih organizmov

Pravna vprašanja, povezana z gojenjem gensko spremenjenih organizmov

David R. Moeller
Kmetijska akcijska pravna skupina
(Farmers' Legal Action Group, Inc. (FLAG))
St. Paul, Minnesota
november, 2001

K slovenskemu prevodu

Pred vami je besedilo, ki je nastalo v Združenih državah Amerike in je namenjeno osveščanju ameriških kmetov o tem, s kakšnimi vrstami odgovornosti se lahko v prihodnje soočajo zaradi gojenja gensko spremenjenih organizmov. Čeprav je razlaga potencialnih odgovornosti prilagojena pravnemu sistemu v ZDA, bo v pomoč tudi slovenskim kmetom, ki se bodo morda soočali s podobnimi problemi, če bomo v Sloveniji dovolili sproščanje gensko spremenjenih organizmov v okolje.

**Odgovornost
kmetov, povezana
z uporabo gensko
spremenjenih
organizmov**

Ne glede na odkupni sporazum, ki so ga v Aventisu z državnimi tožilci v 17 zveznih državah ZDA, so kmetje naleteli na težave pri iskanju lokacij za shranjevanje koruze StarLink ali z njo kontaminiranega pridelka. Izkusili so zamude pri poravnavi dolgov zaradi poznih izplačil odškodnine, zaradi vprašanja kontaminacije pa so se soočali tudi z možnostjo civilnih tožb svojih sosedov ali odjemalcev pridelka.

Odgovornost kmetov, povezana z uporabo gensko spremenjenih organizmov

2

Odgovornost kmetov, povezana z uporabo gensko spremenjenih organizmov

Uvod

Zaradi vse večjega nadzora korporacij kmetijske industrije nad genetiko, ki jo uporabljajo pri razvoju poljščin, se lahko celotna oskrbna veriga z živili sooči z nepredvidenimi tveganji. Pričujoče besedilo obravnava morebitna pravna tveganja, ki jih kmetom prinaša uporaba gensko spremenjenih organizmov (GSO), vendar namen prispevka ni celovito analizirati številnih pravnih vprašanj, ki jih morajo kmetje upoštevati, ko se odločajo o uporabi GSO.

Uvajanje gensko spremenjenih organizmov v proizvodnjo poljščin z namenom trženja prinaša nova tveganja, ki jih morajo kmetje upoštevati, ko se odločajo o nakupu semen, gojenju in trženju svojih poljščin. Izgubijo lahko izvozne trge, pojavijo se lahko druga tržna tveganja, povezana tudi z vprašanji pravne odgovornosti. Pravna vprašanja, ki jih odpira gojenje gensko spremenjenih poljščin, vključujejo:

- krivdno odgovornost, kot so denimo terjatve, ki so posledica genskega toka in kontaminacije poljščin;
- pogodbeno odgovornost, ki lahko izhaja iz tehnoloških sporazumov med podjetji in kmeti ali iz pogodb kmetov z odjemalci pridelkov;
- pravno odgovornost, ko so zaradi dejavnosti kmetov ali okoliščin kršeni zakoni ali predpisi.

Navzočnost gensko spremenjene koruze StarLink v takosih in drugih živilih, ki jo je septembra leta 2000 razkrila organizacija Genetically Engineered Food Alert, je razburilo živilsko industrijo in trgovce z žitom. Koruzo StarLink je Agencija za okolje (Environmental Protection Agency – EPA) odobrila namreč le za krmo in industrijsko (neprehrambno) rabo, ker vsebuje biopesticid, ki bi pri ljudeh lahko povzročil alergije. Kmetom, ki so sejali to koruzo, in njihovim sosedom, katerih pridelki so bili kontaminirani, je uporaba koruze StarLink povzročila trajne posledice.

Podjetje Aventis CropScience, ki je razvilo koruzo StarLink, je sprožilo program njenega odkupa, prek katerega so kmetom nameravali izplačati odškodnino za dodatne stroške in izgubljene trge, kar je bilo posledica vključitve koruze StarLink v celotno distribucijsko verigo koruze. Ne glede na odkupni sporazum, ki so ga v Aventisu z državnimi tožilci v 17 zveznih državah ZDA, so kmetje naleteli na težave pri iskanju lokacij za shranjevanje koruze StarLink ali z njo kontaminiranega pridelka. Izkusili so zamude pri poravnavi dolgov zaradi poznih izplačil odškodnine, zaradi vprašanja kontaminacije pa so se soočali tudi z možnostjo civilnih tožb svojih sosedov ali odjemalcev pridelka.

Zaradi koruze StarLink in posledic njene uporabe je proti podjetju Aventis trenutno vloženi vsaj devet skupinskih tožb v šestih zveznih državah ZDA. Tisoče franšiznih restavracij Taco Bell in drugih mehiških restavracij je 17. septembra 2001 v zvezni državi Arkansas vložilo tožbo proti podjetju Aventis. V tožbi trdijo, da je zaradi navzočnosti koruze StarLink v izdelkih Taco Bell podjetje postalo v javnosti močno povezano s koruzo StarLink in drugimi gensko spremenjenimi organizmi. Tudi tožilec v Missouriju, Jay Nixon, je v imenu kmetov in odkupovalcev žita v tej zvezni državi vložil tožbo proti podjetju Aventis. V njej trdi, da v Aventisu kmetov niso ustrezno poučili o tem, da je treba koruzo, ki je bila namenjena le za krmo, shranjevati ločeno od pridelkov, namenjenih za hrano ljudi.

Zakonodaja o odgovornosti v ZDA, povezana z GSO

Krivdna odgovornost

Okoliščine v primeru StarLink so pokazale na eno od osnovnih težav kmetov, ki so povezani z gensko spremenjenimi organizmi. To je predvsem dejstvo, da lahko gensko spremenjene poljščine, ki jih gojijo na nekaterih kmetijah, resno prizadenejo pridelek sosednjih kmetov. To velja predvsem za tiste vrste, pri katerih se lahko rastline medsebojno oprašujejo, kot na primer koruza in oljna repica. Zaradi tega se genski material širi zunaj območij, na katerih rastejo gensko spremenjene poljščine. Dokler ne bodo razvili "genske zaščite", ki bo ustavila tok genov ali "onesnaženje" zaradi medsebojnega opraševanja, bo lahko prihajalo do sporov med kmeti, ki gojijo gensko spremenjene rastline, in njihovimi sosedi, ki takih poljščin ne gojijo. Ti kmetje namreč lahko utrpijo škodo, ker svojih pridelkov, če bodo vsebovali gensko spremenjene organizme s sosednjih polj, ne bodo mogli tržiti v skladu s svojimi željami. Če učinkovite pregrade za gensko onesnaževanje ne bodo na voljo ali ne bodo delovale, se morajo kmetje, ki gojijo gensko spremenjene poljščine, zavedati, da se bodo zaradi kontaminacije pridelkov lahko zaradi prekrška soočili s krivdno odgovornostjo do svojih sosedov in drugih prizadetih.

Podjetje Aventis je poskušalo ustvariti "gensko zaščito" z zahtevo, naj kmetje 200 metrov okoli koruznih polj, na katerih so gojili sorto StarLink, sadijo gensko nespremenjene sorte koruze. Tudi koruzo, gojeno na omenjenih zaščitnih površinah, so odobrili le za krmo ali za industrijske namene. Namen varnih površin je bil zmanjšati medsebojno opraševanje gensko spremenjene in konvencionalne koruze in ustvariti zavetišča za koruzno večjo in druge ciljne organizme, s čimer bi upočasnili razvoj odpornosti na biopesticid *Bacillus thuringiensis* (Bt), ki je navzoč v koruzi StarLink. Kot so poročali, številni kmetje o teh zahtevah niso bili poučeni, zato so StarLink v številnih primerih sadili neposredno ob poljih, na katerih so gojili gensko nespremenjeno koruzo. V njej so pozneje odkrili protein (Cry9C), ki je navzoč v koruzi StarLink.

Semenarska podjetja in kmetje, ki so odgovorni za gensko kontaminiranje sosednjih njiv, bodo na podlagi krivdnih zahtevkov zaradi nezakonitega motenja tuje posesti, nadlegovanja, malomarnosti ali objektivne odgovornosti, lahko spoznani kot odgovorni za škodo, povzročeno sosedom.

Krivdni zahtevek zaradi motenja tuje posesti se lahko sproži takrat, ko nekdo namenoma vstopi na zemljišče v zasebni lasti in povzroči škodo. V povezavi z gensko spremenjenimi organizmi bi bilo to lahko takrat, ko bi kmet in/ali semenarsko podjetje vedela, da se nove lastnosti iz GSO lahko prenesejo na sosednje ozemlje, in ko bi dejansko prišlo do prostega pretoka genov, kar bi povzročilo škodo pridelkom sosednjih kmetov. Kmet in/ali semenarsko podjetje bi bila lahko v takem primeru odgovorna za vsako škodo, ki bi jo povzročile gensko spremenjene poljščine.

Podoben prekršek je tudi, ko nekdo osebo ovira pri uporabi in uživanju zasebne lastnine. Ponavadi je to dejanje, katerega rezultat je neprijeten hrup, pogled ali vonj, ki prihaja z ozemlja tožene osebe in ga druga oseba zaznava na svojem posestvu. Pri tem ni treba, da motnja povzroči škodo na posestvu, ampak je dovolj že to, da lastnik ne more uživati na lastnem posestvu. Kontaminacija z gensko spremenjenimi organizmi bi lahko vplivala na odločitev o tem, kakšne poljščine lahko goji kmet, katerega zemlja meji na območje, kjer gojijo GSO, in tako bi bila ovirana njegova možnost, da nemoteno uporablja svojo posest.

Do krivdnega zahtevka zaradi malomarnosti lahko pride tudi, ko oseba v določenih okoliščinah ne ravna razumno in s tem prizadene drugo osebo. Elementi takšnega zahtevka zaradi malomarnosti so:

- dolžnost tožene stranke, da tožečo stranko obvaruje pred škodo;
- nezmožnost tožene stranke, da to dolžnost izvrši;
- škoda, storjena oškodovancu, kot posledica take napake.

Semenarska podjetja in kmetje, ki so odgovorni za gensko kontaminiranje sosednjih njiv, bodo na podlagi krivdnih zahtevkov zaradi nezakonitega motenja tuje posesti, nadlegovanja, malomarnosti ali objektivne odgovornosti, lahko spoznani kot odgovorni za škodo, povzročeno sosedom.

Odgovornost kmetov, povezana z uporabo gensko spremenjenih organizmov

Biotehnološka podjetja in distributerji, ki prodajajo gensko spremenjena semena, od kmetov zahtevajo, da podpišejo gojiteljske ali tehnološke sporazume. Ti sporazumi lahko vključujejo določila, ki zagotavljajo, da kmet sledi smernicam, ki mu narekujejo, kje in kako mora saditi gensko spremenjena semena, da kmetom preprečijo možnost shranjevanj semen, ki so jih pridelali iz kupljenih semen, da zaščitijo intelektualno lastnino podjetja in zagotovijo, da se spori, do katerih bi prišlo med kmetom in podjetjem, rešujejo prek obveznih poravnav ali na sodiščih, ki podjetju ustrezajo.

Odgovornost kmetov, povezana z uporabo gensko spremenjenih organizmov

4

Tožnik mora dokazati, da je bil lastnik sosednje kmetije dolžan preprečiti kontaminacijo z GSO in da je bila verjetnost, da bo do škode prišlo, razumno predvidljiva, kar bi bil dokaz, da je kontaminacija z GSO posledica malomarnosti. Zaradi možnosti, da nekatere gensko spremenjene poljščine kontaminirajo sosednja polja, bi sodišče lahko ugotovilo, da je toženi kmet dolžan preprečiti nastanek škode sosednjim kmetom. Če je bila ta dolžnost ugotovljena, bi morali prizadeti sosedje dokazati, da je gojitelj gensko spremenjenih poljščin ni izpolnil. Nezmožnost pravilne izbire semen, nespoštovanje določenih varnostnih območij, postopkov gojenja ali spravila bi lahko predstavljali kršitev te dolžnosti. Če je ena od teh napak povezana z oškodovanjem druge osebe, bi moral biti kmet, ki je povzročil kontaminacijo z gensko spremenjenimi organizmi, odgovoren zaradi malomarnosti.

Druga vrsta zahtevka, povezanega s kontaminacijo zaradi gensko spremenjenih organizmov, je polna odškodninska odgovornost, ki nastane, če se oseba ukvarja z izjemno nevarno dejavnostjo. V takem primeru lahko oseba, ki je zaradi takšne dejavnosti oškodovana, od izvajalca te dejavnosti dobi povrnjeno škodo, ne da bi ji bilo treba dokazati njegovo malomarnost ali neodgovornost. Na sodiščih so kot izjemno nevarne dejavnosti označili nastanitev divjih živali, shranjevanje ali uporabo eksploziva ter razprševanje pesticidov. Nekateri pravni strokovnjaki menijo, da bi morala biti semenarska podjetja in/ali kmetje polno odškodninsko odgovorni za škodo, ki nastane takrat, ko vedo, da je pridelek gensko spremenjenih organizmov težko nadzorovati, in če je verjetno, da bo prišlo do medsebojnega oprasčevanja s poljščinami na sosednjih poljih.

Sodišča, ki proučujejo zahtevke za polno odškodninsko odgovornost zaradi genske kontaminacije, jih bodo morda primerjala s prejšnjimi primeri, povezanimi s tokom pesticidov. V pogosto navajanem sodnem primeru (Vrhovno sodišče v Washingtonu, 1977) je sodišče odredilo, da je podjetje, ki škropi iz zraka in dopusti tok pesticidov na ekološke kmetije, polno odškodninsko odgovorno za nastalo škodo. Ekološki kmetje namreč zaradi tega izgubljajo možnost za trženje svojih pridelkov. Ker je razširjeno vnaprejšnje sklepanje pogodb za odkup pridelka z ekoloških kmetij, kmet svojega pridelka ne bi mogel prodati na prostem trgu, ker mu ne bi uspelo skleniti pogodbe pred začetkom rastle sezone (*Langan v. Valicopters*, 567 P.2d 218 (Wash., 1977)). Odredbo bi v tem primeru lahko uporabili za argumentacijo, da morajo biti semenarska podjetja, ki razvijajo, in kmetje, ki gojijo gensko spremenjene organizme, s katerimi "onesnažijo" sosednje poljščine, polno odškodninsko odgovorni za povzročeno škodo. Taka škoda bi lahko vključevala: izgubo potrdila za ekološko pridelavo in izgubo možnosti za izpolnjevanje pogodbenih obveznosti ali za trženje pridelkov po višjih cenah; stroške, povezane s kršenjem pogodb za pridelavo poljščin z ohranjeno identiteto, ker poljščine ne izpolnjujejo določenih pogojev; povračilo stroškov v pravnih primerih, če bodo kmetje obtoženi za "krajo" intelektualne lastnine podjetij, ki jo je pravzaprav "odpihnilo" na njihova polja.

Pogodbena odgovornost

Odgovornost kmetov v okviru pogodb o gensko spremenjenih semenih

Biotehnološka podjetja in distributerji, ki prodajajo gensko spremenjena semena, od kmetov zahtevajo, da podpišejo gojiteljske ali tehnološke sporazume, ki jim dajejo pravico do uporabe gensko spremenjenih semen, seveda ob izpolnjevanju vseh proizvodnih metod podjetja in njihovih upravljalnih zahtev. Pogodba lahko vključuje tudi zahtevo, da mora kmet predstavniku podjetja omogočiti dostop do polj in pregled le-teh, zato da ugotovi, ali kmet ravna v skladu s pogodbenimi zahtevami.

Podjetja se hočejo s sklepanjem takšnih sporazumov zavarovati na številnih področjih. Sporazumi lahko tako vključujejo določila, ki zagotavljajo, da kmet sledi smernicam, ki mu narekujejo, kje in kako mora saditi gensko spremenjena semena, da kmetom preprečijo možnost shranjevanj semen, ki so jih pridelali iz kupljenih semen, da zaščitijo intelektualno lastnino podjetja in zagotovijo, da se spori, do katerih bi prišlo med kmetom in podjetjem, rešujejo prek obveznih poravnav ali na sodiščih, ki podjetju ustrezajo.

Določila v pogodbah ščitijo intelektualno lastnino podjetij in kmetom prepovedujejo shranjevanje semen za uporabo v prihodnjih letih, zato lahko kmete izpostavijo odgovornosti za kršitev pogodbenih določil. Monsanto, kemijsko podjetje iz St. Louisa v zvezni državi Missouri, je pred kratkim vložilo tožbe proti kmetom, ki naj bi hranili semena tega podjetja in s tem kršili tehnološke sporazume ali Monsantoovo zaščito intelektualne lastnine.

Odgovornost kmetov v okviru pogodb za konvencionalna semena ali pogodb o odkupu

Kmetje svoje pridelke tržijo na različne načine, tudi pogodbami o odkupu, v katerih se kmet strinja, da bo predelovalcu živil ali kooperativi na določen dan predal dogovorjeno količino pridelka. Če je ta namenjen za proizvodnjo izdelka, ki ne sme vsebovati GSO, mora kmet oddati gensko nespremenjeno poljščino. Nekatere pogodbe o odkupu so sklenjene za pridelavo poljščine z določeno identiteto, kar predelovalcu živil zagotavlja določene značilnosti, kot je na primer visoka vsebnost olj. Kmetje pa imajo lahko težave pri izpolnjevanju pogodbenih zahtev za odkup, če je bil njihov pridelek kontaminiran z gensko spremenjenimi organizmi s sosednjih polj ali v sistemu trgovanja z žiti. Kmetje se lahko soočijo z izgubo, ker niso uspeli oddati pogodbenih količin pridelka, zato se lahko zgodi, da morajo izpad nadomestiti ali pa kupcu povrniti stroške, ki so nastali, ker je moral poljščino odkupiti drugje.

Odgovornost kmetov v okviru prodajnih pogodb za poljščine

Zaradi navedenih tveganj in ker kmet ne more zagotoviti, da bo od dobavitelja dobil seme, ki ne vsebuje GSO, morajo tudi tisti kmetje, ki niso zavestno gojili GSO, paziti, ko jamčijo za kakovost svojega pridelka pri kupcih. Obstaja namreč tveganje, da kmet proda pridelek, za katerega je prepričan, da ne vsebuje GSO, vendar so rezultati testiranja na navzočnost GSO kljub temu pozitivni, zato kupec lahko zavrne odkup pridelka. Kmet bo odgovoren za stroške nadomestnega odkupa pridelka, lahko pa celo za nadaljnjo škodo kupca, ki bi nastala, če bi se kontaminirani pridelek pomešal z nekontaminiranim. Na primer: trenutno Evropska unija ne dovoljuje uvoza nekaterih gensko spremenjenih poljščin. Če bodo kmetje hoteli tržiti pridelke, ki nimajo ustreznih dovoljenj, se lahko zgodi, da bo država uvoznica zavrnila celotno pošiljko, če bo ugotovila, da so v njej navzoči neodobreni gensko spremenjeni organizmi. Žitna industrija trenutno še ni sposobna ločiti večine najpomembnejših pridelkov. Zato lahko napaka enega kmeta povzroči kontaminacijo milijonov mernikov pridelka, tak kmet pa se lahko sooči z veliko odgovornostjo, ki je odvisna od zagotovila kmeta, ki ga je imel, ko je prodajal pridelek, in od pogojev, zapisanih v pogodbi o odkupu.

Kmetje lahko jamčijo le za dejanja, ki so bila res pod njihovim nadzorom, če hočejo omejiti potencialno odgovornost, ko prodajajo svoj pridelek. Sem lahko spada sajenje semen, ki so jih od semenarskega podjetja kupili kot gensko nespremenjena, in dejavnosti, s katerimi so poskrbeli za preprečitev kontaminiranja pridelka z gensko spremenjenimi poljščinami. Za mnogo kmetov bi previdnostno čiščenje opreme in zabojnikov ter testiranje semen in pridelka na navzočnost gensko spremenjenih organizmov predstavljajo dodatne stroške, ki jih ne bi mogli pokriti, lahko pa bi to zmanjšalo njihovo odgovornost. Kmetje se morajo izogniti dajanju zagotovil, da njihovi pridelki ne vsebujejo gensko spremenjenega materiala oziroma da v času rasti in spravila niso bili kontaminirani s sosednjimi pridelki.

Pravna odgovornost

Uvajanje gensko spremenjenih organizmov predstavlja potencialno odgovornost za kršitev statutov podjetij ali pravil, povezanih z zaščito intelektualne lastnine za gene. Mogoča je tudi kršitev pravil za nadzor nad distribucijo gensko spremenjenih poljščin, ki vključuje odobritev poljščin za različne namene, tudi za prehrano ljudi. Monsanto tako na primer pri kmetih, s katerimi so podpisali tehnološki sporazum, uveljavlja pravico do zaščite intelektualne lastnine, hkrati pa to podjetje toži kmete za domnevne kršitve v zvezi z zaščito patentov, in sicer zaradi nepravilne uporabe njihove tehnologije oziroma zato, ker kmetje s podjetjem niso podpisali tehnoloških sporazumov in plačevali licenčnin. Podjetje Monsanto je na primer tožilo kanadskega kmeta Percyja Schmeiserja, ker naj bi gojil njihovo oljno repico Roundup Ready, ne

Kmetje pa imajo lahko težave pri izpolnjevanju pogodbenih zahtev za odkup, če je bil njihov pridelek kontaminiran z gensko spremenjenimi organizmi s sosednjih polj ali v sistemu trgovanja z žiti.

Odgovornost kmetov, povezana z uporabo gensko spremenjenih organizmov

Monsanto je tožbe proti kmetom vložil tudi v ZDA. Ne glede na to, ali so kršili intelektualne pravice podjetja Monsanto ali ne, se bodo morali ti kmetje braniti na sodišču in za to plačevati odvetnike.

Odgovornost kmetov, povezana z uporabo gensko spremenjenih organizmov

da bi z njimi podpisal tehnološki sporazum. Schmeiser, ki na konvencionalen način kmetuje že 40 let, trdi, da je oljna repica na njegovo posest prišla brez njegove vednosti (veter, drugi dejavniki). Maja leta 2001 je sodišče odločilo v prid podjetja Monsanto in Schmeiserju naložilo plačilo odškodnine za domnevni dobiček, ki naj bi bil posledica gojenja Monsantoove gensko spremenjene oljne repice. Schmeiser se je na odločitev pritožil.¹

Monsanto je podobne tožbe vložil tudi v ZDA proti kmetom po vsej državi, vključno s tistimi iz Severne in Južne Dakote, Indiane in Louisiane. Ne glede na to, ali so kršili intelektualne pravice podjetja Monsanto ali ne, se bodo morali ti kmetje braniti na sodišču in za to plačevati odvetnike.

Tretjega oktobra leta 2001 je bilo na Vrhovnem sodišču v ZDA zaslišanje v primeru, ki bi biotehnoškimi podjetjem lahko prinesel več pravnega nadzora nad tem, kako kmetje uporabljajo gensko spremenjene pridelke. Primer *J. E. M. Ag Supply proti Pioneer Hi-Bred International* so sprožili, ker je podjetje J. E. M. Ag. Supply tržilo 600 vreč Pioneerjeve vrste konvencionalne semenske koruze. V podjetju Pioneer trdijo, da so semena vključena v "uporabni vzorec", ki prepoveduje kakršnokoli neodobreno uporabo semena. V svoji obrambi je podjetje

J. E. M. uporabljalo argument, da so semena, ki jih znova prodajajo, zaščitena le z Zakonom o varstvu sort, ki specifično izvzema določene vrste uporabe semen, vključno z raziskavami in njihovim shranjevanjem. Če bo sodišče odločilo v prid Pioneerja, je precej verjetno, da bo taka odločitev odprla vrata vsem semenarskim podjetjem za pridobitev in uveljavitev uporabnega vzorca za gensko spremenjene izdelke. S takim patentom in skupaj s pridobljenimi certifikati na podlagi Zakona o varstvu sort podjetjem ne bo več treba paziti na to, kako bodo kmetom v pogodbah prepovedali shranjevanje semen. Uporabni vzorci bi kmetom avtomatično preprečili uporabo semena na načine, ki jih podjetja niso odobrila. Če bo sodišče odločilo v prid podjetja J. E. M., pa bo možnost, da biotehnoška podjetja dobijo uporabne vzorce za rastline, manjša in kmetje bodo obdržali možnost shranjevanja semen, čeprav jim je ta pravica s podpisom pogodbe lahko odvzeta. Vrhovno sodišče bo sodbo po pričakovanjih izreklo v času setve spomladi 2002. Nekateri strokovnjaki menijo, da bodo v primeru odločitve v prid J. E. M. biotehnoška podjetja v Kongresu lobirala, naj razveljavi odločitev Vrhovnega sodišča, tako da bodo predlagala sprejetje dopolnil Zakona o varstvu sort.²

Aventisov program odkupa

Aventisov program odkupa kaže, kako vsi trije primeri odgovornosti, ki smo jih omenili, vplivajo na kmete. Kmetje, ki so sadili koruzo StarLink, so morali aprila 2001 podpisati sporazum o gojenju, ki je zahteval uporabo 200 metrov širokega zaščitnega pasu, in ki naj bi kmete tudi obveščal, da sorta StarLink ni odobrena za človekovo prehrano. številni kmetje teh sporazumov niso podpisali pred začetkom sajenja koruze. Kmetje, ki so pogodbo podpisali, niso vedeli za omejitve pri prodaji koruze StarLink. Aventis pa je že septembra 2000 skušal z gojitelji podpisati posebne pogodbe. Zaradi nerazumevanja in pravnih omejitev pri odobritvi koruze StarLink se Aventis ter gojitelji koruze StarLink morda soočajo s krivdno odgovornostjo zaradi kontaminacije sosednjih polj in celotnih pošiljk koruze. Pravni argumenti, ki jih navajajo v številnih skupinskih tožbah proti podjetju Aventis, vključujejo motenje javnosti, zavajanje potrošnikov in malomarnost. Rezultat so lahko tudi tožbe tistih kmetov, katerih pridelek je bil kontaminiran, proti sosedom, ki so gojili koruzo StarLink.

Aventis je skušal popraviti del nastale ekonomske škode tako, da je gojiteljem koruze StarLink in tistim, katerih pridelek je bil z njo kontaminiran, ponudil višjo ceno za mernik, s čimer naj bi kompenzirali izgubo trga. V sporazumih s 17 zveznimi tožilci je podjetje Aventis soglašalo, da bo izplačalo 25 centov več, kot je bila cena za mernik koruze 2. oktobra 2000. To kompenzacija so izplačali vsem, ki so gojili StarLink, in določenim kmetom, ki so gojili konvencionalno koruzo v 200-metrskem zaščitnem pasu. Podjetje se je strinjalo tudi s tem, da bo gojiteljem StarLinka in odkupovalcem povrnilo del stroškov za prevoz in skladiščenje. V dodatnem sporazumu med zveznimi tožilci in Aventisom, ki so ga objavili 24. julija 2001, so se v podjetju strinjali

¹ Na višjestopenjskem sodišču je bila pritožba Percyja Schmeiserja zavrnjena, zato jo bo vložil še na Vrhovno sodišče v Kanadi (op.prev.).

tudi s povračilom stroškov tistim kmetom, ki StarLinka niso gojili, vendar je bilo njihovo seme kontaminirano s proteinom iz koruze StarLink (Cry9C), ali tistim, katerih seme se je pomešalo s koruzo StarLink. Ti kmetje bodo dobili 5 centov več za mernik, če bodo koruzo uporabljali na kmetiji za krmo živalim (odobrena uporaba), in 10 centov več za mernik, če bodo koruzo prodali na posebno avtorizirano mesto za odkup koruze StarLink.

Aventisov program odkupa omogoča kmetom, da prodajo ali uporabijo pridelano koruzo StarLink ali koruzo, ki je kontaminirana s StarLinkom, saj je drugače najpomembnejši kupci, kot denimo Tyson, ne bi odkupili. Kljub temu pa je ta program naletel na pravne in logistične težave. Kmetje so poročali o težavah pri pravočasnem in hitrem izplačilu kompenzacije. V sporazumih z zveznimi tožilci je podjetje Aventis zagotovilo, da ima na voljo dovolj sredstev, s katerimi bo lahko pokrilo vse obveznosti, kljub temu so v podjetju zahtevali, da v sporazumih niso specificirali določenih rokov. 15. septembra 2001 je zvezni tožilec v lowi sporočil, da 400 kmetov v tej zvezni državi še ni prejelo Aventisovih izplačil.

Aventisov program odkupa pa ne odstrani potencialne pogodbene odgovornosti kmetov, ki zaradi tega morda svojim odjemalcem ne bodo mogli dobaviti zadostnih količin koruze, ker koruzo StarLink ali z njo kontaminiran pridelek odkupujejo le določeni odjemalci ali se uporablja le za določene namene. številni kmetje imajo na primer pogodbe za odprodajo s kooperativami za pridelavo etanola. Koruzo StarLink so sicer odobrili za industrijsko uporabo, vendar pa v številnih obratih za pridelavo etanola uporabljajo tehnologijo mokrega mletja, pri katerem nastanejo stranski prehranski proizvodi, kot je na primer koruzna glutenska hrana za domače in izvozne trge. Ker koruze StarLink za prehrano ljudi niso odobrili, je kmetje ne bodo mogli prodati obratom za pridelavo etanola. Nekateri drugi kmetje, ki imajo denimo sklenjene pogodbe za prodajo koruze z ohranjeno identiteto za prodajo določenega tipa koruze, morda ne bodo mogli izpolniti svojih pogodbenih obveznosti, če je bil njihov pridelek kontaminiran s koruzo StarLink.

Aventisov program odkupa tudi ne odstrani potencialne kazenske odgovornosti kmetov. Po sporazumu med zveznimi tožilci, ki je bil sklenjen 22. januarja 2001, so zavržene vse obtožbe proti podjetju Aventis, ki bi jih lahko vložile zvezne države, katerikoli kmet ali kupec kontaminiranega pridelka. V sporazumu pa ni izkazanega nikakršnega namena, da bi podjetje Aventis odgovarjalo za tožbe, ki se nanašajo na posamezne gojitelje, katerih pridelek je zaradi toka genov ali mešanja pridelkov kontaminiral pridelke drugih. Verjetno je, da bodo tožbe proti posameznemu gojitelju koruze StarLink kot obdolženca navajale tudi podjetje Aventis. Obtoženi kmet bi se lahko zagovarjal, da bi moralo biti podjetje Aventis soodgovorno za vsako škodo, določeno na sodišču. Vendar pa ni nobenega zagotovila, da bi bil tak način uspešen, in verjetno je, da se bodo kmetje zaradi pravnih postopkov soočali z velikimi stroški.

Glede pravne odgovornosti in ob upoštevanju programa odkupa se zdi, da se Aventis ne bo skliceval na kršenje pravic intelektualne lastnine. Pravzaprav v podjetju s kmeti sodelujejo pri odstranjevanju samosevnih rastlin koruze StarLink. Prav tako tudi ni verjetno, da bi Združene države Amerike proti posameznim kmetom vložile tožbe zaradi kršenja pravnih omejitev za uporabo koruze StarLink. Vendar pa kmetje ne smejo predpostavljati, da bo vedno tako, če se bodo podobne motnje v sistemu trgovanja z žiti pojavljale tudi v prihodnje, predvsem tam, kjer so kmetje obveščeni o tem, kakšne so pravne zahteve za nadzor nad kontaminacijo. Po zveznem pravnem sistemu morajo kmetje, ki gojijo Bt-poljščine, v skladu s predpisi Agencije za okolje, v ZDA posejati zaščitne posevke, da pri žuželkah omejijo razvoj odpornosti na Bt-pesticid. Če do tega ne bi prišlo, bi Agencija za okolje začela dejavnosti za uveljavljanje teh zahtev, in to ne le proti semenarskim podjetjem, temveč tudi proti posameznim kmetom. Drugi primer prevzemanja odgovornosti za delovanje v skladu s pravnimi normami je Monsanto tehnološki sporazum za gojenje njihovih poljščin iz leta 2001, v katerem se kmetje, ki gojijo oljno repico ali koruzo Roundup Ready, strinjajo, da "bodo, če bo treba, usmerjali pridelek, ki je namenjen domačemu trgu, in da bodo preprečili prenos semen na trge, kamor izvoz te sorte še ni dovoljen". Če bo prišlo do kršenja teh določil, se lahko zgodi, da bodo drugi vpleteni poleg Monsanto lahko od kmetov ali od drugih odgovornih strank zahtevali povračilo nastale škode.

Aventisov program odkupa ne odstrani potencialne kazenske odgovornosti kmetov.

Odgovornost kmetov, povezana z uporabo gensko spremenjenih organizmov

Odločitev kmetov, ki ocenjujejo stroške in koristi pri gojenju gensko spremenjenih poljščin, mora temeljiti ne le na oceni proizvodnih stroškov in pričakovanih donosov, ampak tudi na tem, da vključijo stroške pravne odgovornosti, ki bodo lahko posledica sajenja, gojenja in trženja gensko spremenjenih poljščin. Za tiste, ki se ne bodo odločili za gojenje GSO, predvsem za ekološke kmete, pa ne bo odveč previdnost, predvsem pri zagotavljanju zaščite njihovih posevkov pred kontaminacijo z gensko spremenjenimi organizmi ter preverjanju, ali so zagotovila o tem, da pridelki ne vsebujejo GSO, resnična.

Odgovornost kmetov, povezana z uporabo gensko spremenjenih organizmov

Sklep

Ta prispevek lahko le ugiba o tem, kakšne bodo vrste morebitne odgovornosti, s katerimi se bodo morda soočili kmetje zaradi gojenja koruze StarLink ali drugih gensko spremenjenih poljščin. Razlog je ta, da so sodišča šele začela obravnavati kompleksna pravna in upravna vprašanja, ki jih odpira uporaba GSO. Trenutna obilica skupnih tožb in tožb proti kartelnim združenjem ter možnost, da posamezni kmetje tožijo sosedo ter semenarska podjetja zaradi težav s kontaminacijo, lahko pomeni začetek reševanja teh pravnih vprašanj. Kmetje bodo tako lahko bolj ocenili pravna tveganja, ki so povezana z gojenjem gensko spremenjenih poljščin. Državni tožilci v zveznih državah igrajo pomembno vlogo pri iskanju ekonomske zaščite za kmete, ki so bili prizadeti zaradi koruze StarLink, vendar ta prizadevanja ne vključujejo celotnega Aventisovega programa odkupa oziroma ne pojasnjujejo vprašanj pravne odgovornosti.

Kongresu in pravnim sistemom zveznih držav je bila predlagana zakonodaja, ki skuša prenesti pravno odgovornost na podjetja, ki kupujejo ali prodajajo gensko spremenjene organizme. Dokler ne bo sprejeta, ne moremo pričakovati, da kmetje zaradi teh prizadevanj ne bodo več pravno odgovorni zaradi uporabe GSO. Možnost, da gensko spremenjeni izdelki povzročijo škodo sosednjim kmetom in celotnemu sistemu trgovanja z žiti, se ne kaže le v primeru StarLink, ampak tudi v naraščajočem številu vprašanj, ki jih odpira uporaba teh poljščin, vključno z razdaljami za preprečevanje prenosa genov, odpornostjo žuželk in plevelov ter nezmožnostjo trenutnega sistema, da bi gensko spremenjene pridelke ločil od gensko nespremenjenih. Odločitev kmetov, ki ocenjujejo stroške in koristi pri gojenju gensko spremenjenih poljščin, mora temeljiti ne le na oceni proizvodnih stroškov in pričakovanih donosov, ampak tudi na tem, da vključijo stroške pravne odgovornosti, ki bodo lahko posledica sajenja, gojenja in trženja gensko spremenjenih poljščin. Za tiste, ki se ne bodo odločili za gojenje GSO, predvsem za ekološke kmete, pa ne bo odveč previdnost, predvsem pri zagotavljanju zaščite njihovih posevkov pred kontaminacijo z gensko spremenjenimi organizmi ter preverjanju, ali so zagotovila o tem, da pridelki ne vsebujejo GSO, resnična.

Institute of Agriculture
and Trade Policy

www.iatp.org

Genetically Engineered
Food Alert

umanotera
okolje in trajnostni razvoj

p. p. 4440, 1000 Ljubljana

telefon: 01 439 7100

telefaks: 01 439 7105

<http://www.umanotera.org/>

e-pošta: marjana@umanotera.org

² Sodišče je decembra 2001 odločilo v prid podjetja Pioneer (op. prev.).